

Studie Varia

Nové direktorium pro katechezi. Další výzva pro vychovatele víry na všech úrovních

Ludvík Dřímál

DOI: 10.32725/cetv.2022.031

Abstrakt:

V roce 2020 bylo vydáno nové direktorium pro katechezi, jež obsahuje změny, jak v teorii katecheze, tak zvláště v katechizaci, a to s ohledem na změny v současné společnosti. Článek prezentuje tento dokument, adresovaný především biskupům a dalším osobám zodpovědným za katechezi v diecézích České a Moravské církevní provincie. Používá metodu kritické analýzy, vedoucí k závěru, že dokument dokládá určité úsilí o začlenění současného papežského magisteria do oblasti katecheze církve. To představuje velkou výzvu k radikální obnově katecheze, jejíž dosavadní praxe v naší vlasti neodpovídá dostatečně potřebám evangelizace v sekularizované společnosti.

Klíčová slova: direktorium, katecheze, kerygma, digitální kultura, inkulturace

Úvod

Koncem března předminulého roku uvítali katechetici i mnozí katecheti dlouho očekávanou událost: papež František schválil text nového Direktoria pro katechezi¹, jímž dochází jak ke zpřesnění identity této formy služby slova a jejích teologických základů, tak i k žádoucí obnově jejího procesu v praxi (katechizace). Veřejná prezentace dokumentu, vydaného Papežskou radou pro novou evangelizaci, se konala 25. června 2020 prostřednictvím tiskové konference. Předseda této rady mons. Rino Fisichella prezentoval spolu s vlastním textem dokumentu též svůj úvod, resp. průvodce k jeho četbě.² V něm stručně rekapituluje cestu, kterou prošla katecheze od skončení 2. vatikánského koncilu, přičemž zmiňuje nejen předchozí dvě direktoria coby milníky na této cestě, nýbrž i některé události s více či méně patrným vlivem na teorii a zejména praxi této součásti pastorace.³

I nové direktorium (jak ostatně naznačuje samotný latinský výraz)⁴ obsahuje základní teologicko-pastorační principy a směrnice. Zaměřuje své adresáty, zvláště biskupy, biskupské konference,

1 Vzhledem k tomu, že český překlad nebyl k datu odevzdání příspěvku do redakce vydán, v této stati využíváme italského textu Pontificio consiglio per la promozione della nuova evangelizzazione, *Direttorio per la catechesi* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2020), pro nějž dále používáme zkratku *DpC*.

2 Rino Fisichella, *Direttorio per la catechesi. Guida alla lettura* (Roma: Edizioni San Paolo, 2020).

3 Fisichella, *Guida alla lettura*, 5–16.

4 Podrobněji k tomuto typu dokumentu viz např. Giuseppe Biancardi, 'Genesi e sviluppo storico del genere *Direttorio catechistico*', *Salesianum* LXXXII (october-december 2020): 632–658.

pastorační i akademické instituce k přijetí vize, kterou církev jako Boží lid pokládá za aktuální odpověď na výzvy, jimž čelí v současné době. Tím je i ono jakýmsi výchozím nástrojem pro (žádoucí!) vznik národních či místních katechetických direktorií, jejichž smyslem bude tlumočit všeobecné směrnice do jazyka komunit jednotlivých místních církví (srov. DpC, čl. 10). Účelem existence nového dokumentu není omezovat praxi, dosah či působnost katecheze na to, co je v něm formulováno; tím méně aby bylo vnímáno jako podrobný návod ke katechizaci či její obecná metodika. Naopak je zřejmé, že učitelská služba církve chce podporovat v oblasti katechizace kreativitu, která bude v souladu jak se všeobecnými principy, jež direktorium prezentuje, tak i se společenským, kulturním a pastoračním prostředím, v němž je uskutečňována.⁵

1. Kontext a důvody vzniku nového direktoria

Dostáváme-li novou celocírkevní směrnici týkající se mnohostranně realizované pastorační činnosti, je víc než logické studovat její text pečlivě a se snahou objevit v něm podstatná témata i výzvy, na něž se magisterium snaží dát odpověď. Začít je možné už připomenutím faktu, který jistým způsobem dovádí až k ústřednímu bodu v kontextu vzniku direktoria: 16. ledna 2013 papež Benedikt XVI. rozhodl o přesunu kompetencí týkajících se katecheze z kongregace pro klérus (jež vydala Všeobecné katechetické direktorium r. 1971 i Direktorium pro katechezi z r. 1997) na Papežskou radu pro novou evangelizaci. Tímto významným (a pro některé tehdy překvapivým) gestem byla katecheze oficiálně „vyňata“ z dosud převládajícího chápání své identity coby výuka křesťanské nauky, vyhrazená přednostně ordinovaným služebníků, a začala být nově vnímána jako integrální součást evangelizace, přičemž její specifický úkol spočívá dle sv. Jana Pavla II. v tom, aby napomáhala v růstu počáteční víry, chápáné jako Boží dar člověku, a sice prostřednictvím prvotního hlásání.⁶

Mons. Fisichella zdůvodnil vznik a vydání nového direktoria výraznou potřebou (další a důslednější) inkulturace vzhledem ke změnám, probíhajícím napříč postmoderní společností. Církev si všímá, jak se v ní stále více projevuje, resp. prosazuje tzv. digitální kultura. Tuto novou kulturu vnímá jako velkou výzvu, protože „na rozdíl od minulosti, kdy byla kultura výrazně omezena geografickým kontextem, digitální kultura nezapře svůj původ v souvislosti s procesem globalizace, přičemž jistým způsobem ovlivňuje jeho vývoj [...] přítomnost církve ve světě internetu je jistě faktem pozitivním, avšak digitální kultura sahá mnohem dál. Dotýká se v samém základu antropologické otázky, jež je rozhodující v kterémkoliv kontextu formace, totiž otázky pravdy a svobody.“⁷ Jedná se o výzvu, která žádá od církve změnu přístupů i postupů jak v oblasti komunikace, tak inkulturace. Nové direktorium má naznačit, jaké postupy-cesty je třeba uplatňovat, aby se katecheze stala tím, co umožní současnému člověku pochopit víru a vnímat její význam v jeho vlastním světě.⁸

Vedle tohoto důvodu uvádí mons. Fisichella ještě další důvody pro sepsání direktoria: jedná se o změnu v kontextu církevní pastorační činnosti v souvislosti s kontinuitou mezi synodou o nové evangelizaci pro šíření křesťanské víry (2012), vydáním exhorty *Evangelii gaudium* (2013) a připomínkou 25. výročí vydání *Katechismu katolické církve*.⁹

5 Srov. Carl-Mario Sultana, *Direttorio per la catechesi. Una rilettura pastorale in termini di parole chiave*, 1; dále srov. Ubaldo Montisci, *Il nuovo Direttorio per la catechesi. Per un primo approccio al documento*, citováno 25. listopadu 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=G837iHdbClg>; dále srov. Tibor Reimer, *Katechéza v súčasnej dobe. Podnety a výzvy nového Direktória pre katechézu* (Bratislava: Vydavateľstvo DON BOSCO, 2021), 11–12.

6 Srov. *Catechesi tradendae*, čl. 20.

7 Srov. Fisichella, *Guida alla lettura*, 7–8.

8 Srov. Fisichella, *Guida alla lettura*, 9.

9 Srov. Fisichella, *Guida alla lettura*, 10–11.

2. Ráz a obsah dokumentu

Jestliže platí, že každé z obou předchozích direktorií se zakládá na teologii a nauce magisteria, rozvíjené církví v souvislosti s proměnami celospolečenského kontextu a v návaznosti na její vnímání a interpretaci znamení doby,¹⁰ pak o novém direktoriu lze tvrdit, že přejímá určitou část myšlení a postojů obou posledních papežů. Od papeže Františka je to asi nejvýrazněji jeho pastorační realismus, vzdálený rezignaci či sebevztažnosti, který dává najevo od začátku svého pontifikátu: „*nejsmе jediní, kdo vytvářejí kulturu, ani první, ani ti, komu lidé nejvíce naslouchají... Potřebujeme proto změnu pastorační mentality, což neznamená přejít k relativistické pastoraci. Nikoli. Nejsmе už v křesťanském režimu, protože víra – zejména v Evropě, ale i na Západě vůbec – už netvoří zřejmý předpoklad běžného života, ba dokonce je popírána, vysmívána, marginalizována a zesměšňována.*“¹¹ Ve srovnání s předchozími dvěma direktorií zde nenajdeme tolik odkazů připomínajících vývoj odborné katechetické reflexe v závěru minulého století. Na druhé straně si nelze nevšimnout, že většina odkazů v novém dokumentu se vztahuje k exhortaci papeže Františka *Evangelii gaudium*.

Porovnáním uspořádání témat nového direktoria se strukturou obsahu direktoria předchozího můžeme konstatovat jednak potvrzení inovací přítomných ve VDK vzhledem k VKD, jednak některé nové náhledy, principy a postoje či nově položené akcenty.¹²

Autoři rozčlenili text nového direktoria do tří částí, z nichž každou tvoří čtyři kapitoly. První část (Katecheze v evangelizačním poslání církve) vychází od připomenutí Ježíše Krista a jeho díla. Zmiňuje identitu křesťanské víry a přechází k tématu inkulturace (DpC, čl. 43–47), kterou vnímá jako nezbytný postulát, vyplývající z nové evangelizace. Katecheze má (znovu) uvažovat o sobě samé, promýšlet sebe samu ve světle milosrdenství a vyhledávat naše současníky (DpC, čl. 51–52). Prostřednictvím dialogu s nimi se může stávat jakousi laboratoří, v níž lze představit víru (DpC, čl. 23–54)¹³. Druhá kapitola této části analyzuje podstatu či identitu katecheze, a sice v jejím vnitřním, doslova intimním spojení s kerygmatem; dále uvádí pojednání o katechumenátu jako zdroji inspirace pro katechezi; zkoumá účel i úkoly katecheze a uzavírá odkazem na její prameny (DpC, čl. 90–109).

Zbylé dvě kapitoly první části jsou věnovány (vzhledem k celkovému uspořádání poněkud překvapivě) tématu katechety a jeho formaci. Zde nacházíme detailně formulovanou identitu katechety, která vychází ze zvláštního Božího povolání a dává účast na Ježíšově poslání uvádět učedníky do svého synovského vztahu s Otcem (DpC, čl. 112 a 113). Jako katecheti jsou v jistém smyslu chápáni též rodiče, kmotři a prarodiče, i když nevykonávají katechetickou službu *ex professo* (DpC, čl. 124–126).

Druhou část direktoria věnují autoři procesu katecheze. Jako východisko jim posloužilo téma Boží pedagogie v dějinách spásy. Katecheze se touto pedagogií inspiruje a stává se tím pedagogickou

10 Srov. Giuseppe Groppo, 'Direttorio catechistico generale', in *Dizionario di catechetica*, ed. Joseph Gevaert, 221–222. Torino: Elledici, 1986; východiskem pro VKD byly dokumenty 2. vatikánského koncilu, zejména DV, GE; pro VDK zejména EN, CT a KKC, srov. např. Luciano Meddi, *La catechesi oltre il catechismo* (Città del Vaticano: Urbaniana University Press, 2017), 76–82; Giuseppe Ruta, *Catechetica come scienza* (Torino: ITST-Elledici, 2010), 145–168.

11 Viz papežova promluva k účastníkům mezinárodního kongresu o velkoměstské pastoraci, pronesená 27. listopadu 2014; naposled se tato diagnóza objevuje v Projevu k římské kúrii 21. prosince 2019.

12 Srov. Césare Bissoli, 'Novità nella continuità. Confronto tra il Direttorio per la catechesi 2020 e il Direttorio generale per la catechesi 1997', *Salesianum* LXXXII, (october-december 2020): 658–688; Giuseppe Ruta, *Direttorio per la catechesi 2020*. Příspěvek na videokonferenci realizované na Papežské salesiánské univerzitě v Římě 14. prosince 2020, citováno 8. ledna 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=cJje9PtL884>. Podrobný komentář k obsahu jednotlivých částí direktoria viz např. Matthew W. Halbach, *The New Directory for Catechesis. Highlights and Summaries for Catechists and Pastoral Leaders* (Novalis: Twenty-Third Publications, 2021).

13 Srov. Fisichella, *Guida alla lettura*, 26; dále např. Bernd Lutz, 'Dialogische Katechese: das neue Direktorium', *Katechetische Blätter*, č. 2 (2021): 153–158, zde zejm. 156 a 158.

činností ve službě dialogu mezi Bohem a člověkem (DpC, čl. 157–165). V důsledku toho je pedagogika katechety originální právě způsobem svého přístupu k víře lidí, jakož i způsobem své pomoci v jejím růstu a zrání. Projevuje se mj. snahou o syntézu mezi teologickou a antropologickou dimenzí života z víry. Známy princip evangelizace výchovou a výchova evangelizací¹⁴ připomíná, že působení katechety spočívá mimo jiné v objevování a odkazování na znamení Božího působení v životních příbězích lidí, protože On je v nich přítomný již od začátku. Katecheze na tato znamení navazuje a nabízí evangelium Ježíše Krista, které má moc proměnit lidskou existenci (srov. DpC, čl. 179). Delikátním a zároveň důležitým úkolem katecheze je jasně rozlišovat mezi Božím spásným jednáním a pedagogickou činností člověka; nesklouznout k jejich identifikaci, zároveň však tyto procesy neseparovat a neklást do protikladu (srov. DpC, čl. 181).

Do této části zařadili autoři kapitolu o *Katechismu katolické církve* (KKC) a jeho kompendiu. Připomínají některé okolnosti jeho vzniku, rekapituluje identitu, účel i adresáty těchto pomůcek a potvrzují specifickou roli KKC, vyjádřenou již papeži sv. Janem Pavlem II. a Benediktem XVI. (DpC, čl. 182–193).¹⁵ Navazují tématem, jež je v katechezi stále aktuální, totiž otázkou metod(ologií). Znova je potvrzena jejich pluralita, přičemž zůstává zapotřebí rozvážná volba na základě pečlivého rozlišování (srov. DpC, čl. 195–196). Nové direktorium zmiňuje klasické i novější prvky (zkušenost, paměť, výrazové prostředky, společná práce ve skupině a v neposlední řadě prostory, v nichž se katecheze děje). S tím souvisí následné pojednání o účastnících katecheze a jejich životních prostředích. Vedle tradičně uváděných věkových skupin přibyla výzva věnovat se též osobám s postižením, migrantům, osobám na okraji společnosti až po ty, kdo si odpykávají trest odnětí svobody (DpC, čl. 269–282). Pozornost vůči všem těmto osobám a jejich životnímu prostředí je jedním z přímých důsledků sepětí katecheze s evangelizací: „*Má-li evangelium dospět ke všem, nikoho nevyjímaje, musí i katecheze nastoupit tuto cestu [...] obnova katecheze začíná právě tímto citlivým zájmem o jednotlivé osoby a jejich životní prostředí. Církev vycházející se nespokojuje s tím, že koná katechezi s těmi, kdo přijdou z farností nebo navštěvují církevní školu.*“¹⁶

Obsahem třetí části direktoria je katecheze v místních církvích. Kromě již dříve potvrzených tezí o vzájemném vztahu a odlišnostech mezi katechezí a výukou katolického náboženství¹⁷ nebo úkolů křesťanského společenství jako subjektu katecheze¹⁸ zde nalézáme výzvu farnostem: „*Farnost ať si vážně klade otázku ohledně typu, resp. způsobu katecheze, který nabízí, a to především v nových společenských a kulturních kontextech*“ (DpC, čl. 302). V několika dalších článcích jsou tyto kontexty specifikovány: výrazný pluralismus, městské i venkovské prostředí, tradiční lokální kultury (DpC, čl. 319–335). Navazují pojednání o katechezi v souvislosti s širokou škálou témat, jimiž jsou např. lidová zbožnost, ekumenický kontext, aktuální otázky bioetiky, ekologie, angažovanosti křesťanů ve společnosti až po připomenutí přednostního zaměření na chudé (DpC, čl. 336–390). Značnému zájmu (nejen) médií se těší téma vztahu katecheze vůči dvěma nepopíratelným fenoménům současné doby: mentalitě vzniklé v důsledku pokračujícího vědeckotechnického rozvoje a novému typu kultury, vzešlému z postupující digitalizace a jejího vlivu na život našich

14 Srov. *Gravissimum educationis*, čl. 1–4; *Catechesi Tradendae*, čl. 58. Podrobněji např. Michal Kaplánek, *Evangelizovat výchovou a vychovávat evangeliem*. Přednáška v rámci ČŽV kněží, konaná 28. května 2007 na KTF UK v Praze.

15 Srov. zejm. *Fidei depositum* z 11. října 1992 a *Laetamur magnopere* z 15. srpna 1997; *Motu proprio per l'approvazione e la pubblicazione del Compendio del Catechismo della Chiesa Cattolica* z 28. června 2005, nebo *Porta fidei* z 11. října 2011. Ke KKC byl publikován značný počet článků, odborných statí i komentářů, od popularizačních příruček až po odborné monografie. Z oblasti katechetické produkce uveďme např. kolektivní monografii Enzo Biemmi, ed., *I fondamenti della catechesi* (Bologna: EDB, 2013). V ČR publikoval stručnou metodickou příručku pro práci s textem KKC Aleš Opatrný, *Skupinová práce s Katechismem katolické církve* (Praha: Pastorační středisko Praha, 1996).

16 Viz Fisichella, *Guida alla lettura*, 31.

17 Srov. *Náboženský rozměr výchovy v katolické škole*, čl. 68–69; VDK, čl. 73–76.

18 Srov. VDK, čl. 253–254.

současníků (v originálu vyjádřeno souslovími *mentalità scientifica* a *cultura digitale*, viz DpC, čl. 354–372). Závěr třetí části se týká služby, jíž katecheze napomáhá procesu inkulturace. Měla by se snažit brát vážně všechny tendence a projevy v oblasti kultury, jimiž se současný člověk vyjadřuje. Osvojovat si serióznější a kompetentnější přístup i postupy zvláště v oněch oblastech církevní pastorace, v nichž je povolána nalézat nové výrazové prostředky a způsoby vyjadřování (týká se praxe katechumenátu, křesťanské iniciace, pastoračních aktivit v souvislosti s Biblí, liturgie jako zdroji katecheze), z nichž bude vyzařovat klidný a radostný misijní styl (srov. DpC, čl. 394–400). Obsah závěrečné kapitoly je určitou rekapitulací ustanovení týkajících se organizační struktury, role církevních institucí v oblasti katecheze a rozlišení stupňů zodpovědnosti za realizaci katechetické služby (DpC, čl. 409–425). Opírá se převážně o předchozí direktorium z r. 1997, jakož i vybrané paragrafy obou kodexů kanonického práva.

3. Vybraná témata

Zdá se, že autoři nového direktoria vnímají *Evangelii gaudium* nejen jako určité východisko, ale zároveň snad i vizi, k níž hodlají směřovat. Nasvědčuje tomu skutečnost, že některá témata, jako taková nikoliv nová, se v dokumentu dostala jakoby do popředí oproti jiným. Konkrétně se jedná o katechezi kérygmatického typu, katechezi mystagogickou a vztah katecheze vůči oblasti sociální komunikace. Uvedeným tématům budeme věnovat zvláštní pozornost.

3.1 Primát kérygmatu a kérygmatická katecheze¹⁹

V direktoriu nalézáme nejen rekapitulaci obsahu pojmu kérygma (čl. 58), ale i jasně formulovanou nezbytnost (takové) katecheze, která je jeho prohloubením; kterou nelze od prvotního hlásání vždy odlišit a jejímž „srdcem“ je hlásání evangelia v osobě Ježíše Krista, jež překračuje všechny hranice prostoru a času (srov. čl. 57).²⁰ Lze říci, že zde direktorium podporuje vizi katecheze současného pontifika. Papež František, jak známo, ji nerozlučně propojuje s kérygmatem, přičemž nemá na mysli ani tak ono první či tzv. druhé²¹ hlásání (zejména Kristovy smrti za naše hříchy a Jeho vzkříšení), zaměřené na lidi bez daru víry či tzv. znovuzačínající. Chápe kérygma ve smyslu principiálním, jemuž má být nasloucháno a jež má být hlášáno ve všech etapách a momentech katecheze.²² Toto kérygma vyjadřuje spásonosnou Boží lásku, jež předchází morálním či náboženským závazkům, pravdu nevnucuje a spíše apeluje na svobodu. Je nositelem radosti a povzbuzení, protože představuje Ježíše jako blízkého člověku, a to ne proto, aby jej kontroloval a odsuzoval, ale naopak nabízel a projevoval nekonečné milosrdenství Otce. Pouze hlásáním Ježíše jako radostné zvěsti může každý člověk objevit sebe sama jako Boží obraz, pozvaný do společenství s Ním, což je motiv a účel jeho existence (srov. DpC, čl. 2; 33 b; 57–60; 175; 196; 303 b). V důsledku toho víra, hlásaná a podporovaná katechezí kérygmatického typu, není něčím „vedle“ člověka; uměle přidaným k jeho životu či reliktem minulosti, ale událostí, jež se jej dotýká „uvnitř“ samotné jeho existence a jeho zkušeností.²³

19 Téma jako takové není v magisteriu ani katechetice nové, srov. VDK, čl. 61–62, 102, 277; podrobněji viz např. Jim Gallagher, *Soil for the Seed* (Essex: McCrimmon Publishing, 2001), 62–71; Emilio Alberich a Jerome Vallabaraj, *Communicating a Faith that transforms* (Bangalore: Kristu Jyoti Publications, 2004), 59–60; 69; Giuseppe Ruta, *Catechetica come scienza* (Torino: ITST-Elledici, 2010), 306–310; Carmelo Torcivia, *Teologia della catechesi. Leco del kérygma* (Torino: Elledici, 2016), 98–107, 140–144.

20 Srov. Fisichella, *Guida alla lettura*, 17.

21 Např. Koncept katecheze s dospělými, rozvíjený v Itálii již deset let, srov. Enzo Biemmi, *Il Secondo annuncio* (Bologna: EDB, 2011).

22 Srov. *Evangelii gaudium*, čl. 164; DpC, čl. 68.

23 Srov. Carl-Mario Sultana, *Direttorio per la catechesi. Una rilettura pastorale in termini di parole chiave*, 4; James Pauley, 'Kerygmatic Catechesis and the New Directory', *The Catechetical Review*, č. #7.1 (2020): 5.

3.2 Katechumenát a mystagogická katecheze

Katechumenát je v katechetice již delší dobu vnímán jako model *par excellence* pro katechetický doprovod lidí kterékoliv věkové skupiny.²⁴ V něm se totiž nejvýrazněji může uplatnit hlásání a zaskoušení milosrdenství Otce, který jde vstříc člověku. Zkušenost katechumenátu má být zkušeností nabídnutého odpuštění, smíření a následného nového života ve společenství s Bohem.²⁵

Co se týká katechumenátu jako procesu křesťanské iniciace, autoři direktoria hovoří o nutnosti „pastorační konverze“. Obnova katechumenátu totiž napomohla všemu Božímu lidu a zejména farnostem uvědomit si různé aspekty katecheze, jež je naléhavě zapotřebí revidovat (srov. DpC, čl. 297–303). V této souvislosti formuluje Carl-Mario Sultana několik požadavků a zásad:

- katechizace v průběhu katechumenátu by se měla co možná nejvíce vzdalovat charakteru výuky typickému pro školu. Neměla by dávat informace o Ježíši a katolické víře katechet(ko)u, který/á se projevuje jako znalec a předavatel čtených informací, ale osvojovat si formativní úlohu pomoci člověku, aby poznával a zatoužil vstoupit do vztahu s Ježíšem prostřednictvím své osobní zkušenosti. Tato důležitá charakteristika katecheze, označovaná jako mystagogická iniciace, znamená dvojí: nezbytnou postupnost formativní zkušenosti, k níž přispívá celé společenství, a nové docenění liturgických znamení křesťanské iniciace. Jakkoliv je katechetické setkání zvěstováním slova, vždy potřebuje vhodné prostředí a přitažlivou motivaci, užití výmluvných symbolů, zasazení do širšího procesu růstu a integraci všech osobních dimenzí do života společenství, které naslouchá a odpovídá (srov. DpC, čl. 64 b–f);
- kterýkoliv druh katecheze, a zvláště té, jež je tradičně chápána jako „povinná příprava“ (před přijetím svátostí), se zříká jakékoliv formy manipulace, moralizování či nátlaku; včetně situací, kdy se mluví o pravdách, jež nelze popírat. Katecheze by měla zprostředkovat víru formou dialogu s osobami, jež jsou povolány činit osobní svobodná rozhodnutí (DpC, čl. 53; 142; 260; 396);
- je třeba nově promýšlet význam odstupňované katecheze (v protikladu k tendenci sdělit či předat co nejvíc za krátkou či předem vymezenou dobu). Je zapotřebí respektovat postupný proces uvádění do tajemství Krista i církve (srov. DpC, čl. 61; 63; 64) jakož i hierarchii pravd víry (DpC, čl. 178–179);
- katechezi není správné chápat zredukovaně jako přípravu na svátosti, kdy po jejich přijetí nastává nezřídka „prázdnost“ z důvodu scházející mystagogie a trvalé formace (srov. DpC, čl. 96–98);
- je zapotřebí brát vážně a zároveň důsledně v praxi jednotu iniciačních svátostí. Autoři direktoria s odvoláním na Benedikta XVI. zdůrazňují, že jsme pokřtěni a biřmováni vzhledem k Eucharistii, tj. abychom mohli přijímat Eucharistii.²⁶ Z toho vyplývá (nové) docenění jejich teologického pořadí (křest – biřmování – eucharistie), včetně rozvázného ověřování, která praxe jejich přijetí může věřícím lépe pomoci vnímat svátost eucharistie jako skutečnost, k níž směřuje celá iniciace.²⁷

3.3 Katecheze a svět komunikace se zvláštním zřetelem na digitální kulturu

Komplexní vztah katecheze, resp. evangelizace vzhledem ke světu sociální komunikace si

24 Srov. např. André Fossion, 'Le catéchuménat, modèle inspirateur de toute catéchèse', *Lumen Vitae*, č. 3 (2006): 253–267.

25 Fisichella, *Guida alla lettura*, 17. Podrobněji k tématu viz např. kolektivní monografie *Křesťanská iniciace* (Praha–České Budějovice: Katechetická sekce ČBK, 2012).

26 Srov. *Sacramentum caritatis*, čl. 17.

27 Srov. *Sacramentum caritatis*, čl. 18; dále srov. Carl-Mario Sultana, *Direttorio per la catechesi. Una rilettura pastorale in termini di parole chiave*, 5.

uvědomoval již sv. Jan Pavel II., který na sklonku minulého století (před 30 lety) zdůraznil, že použití jejích nástrojů nemá za cíl poselství evangelia pouze zpřístupnit. Je zapotřebí, aby toto poselství bylo doslova integrováno do „nové kultury“, vzniklé díky existenci nových způsobů sdělování ve spojení s novým vyjadřováním, novou technikou a novým psychologickým postojem.²⁸ Vzhledem k tomu se autoři direktoria poněkud překvapivě omezují na téma vztahu katecheze vůči tzv. digitální kultuře²⁹, aniž by je včlenili do širší oblasti komunikace, jejíž význam právě v důsledku rozšíření nových technologií neustále roste. Tématu digitalizace věnují dvě části: první je zařazena do sedmé kapitoly, pojednávající mj. o výrazových prostředcích v katechezi (DpC, čl. 213–217); druhou nalezneme v desáté kapitole (čl. 359–372), rozčleněnou do pěti témat (ic- kých) okruhů. V první části pozitivně překvapí sebekritické uznání, že v církvi jsme často zvyklí na jednosměrnou komunikaci a psaný, resp. tištěný text, s čímž má problém rostoucí počet zejména mladých lidí. Cenné je i výslovné uznání větších možností na straně digitální komunikace, včetně možnosti stát se užitečným nástrojem evangelizace a faktorem rozvoje člověka (DpC, čl. 214–215). Závěr této části tvoří připomenutí neschopnosti virtuální reality nahradit skutečnost duchovní, svátostnou jakož i skutečný život v církvi, jenž se děje v přímém meziosobním setkání (srov. DpC, čl. 217). Druhá část, zahájená komentářem samotného pojmu „digitální“, pokračuje nástiněm profilu tzv. digitálních domorodců a posléze částečně i tzv. digitálních migrantů (mezi něž patří právě i učitelé náboženství a katecheti). V úzké souvislosti s tzv. digitálním světem neskrývají autoři direktoria svou obavu o nástup jakéhosi typu univerzálního pseudonáboženství, jež umožňuje vznik podřízenosti vůči nové nehybné hnací síle, která se nechává milovat, ale sama nemiluje (srov. DpC, čl. 366). Odtud pramení požadavek na vývoj nových strategií pro evangelizaci a pastorační.

Již delší dobu je známo, že internet umožňuje neomezený přístup k jakémukoli obsahu bez ohledu na jeho mravní kvalitu či jen nějakou hierarchii hodnot. A proto nijak nepřekvapí, že v tomto direktoriu nalézáme též důraz na nezbytnost mediální výchovy a vzdělávání. Neschopnost vnímat kvalitativní a pravdivostní rozdíl různých digitálních obsahů je označována termínem digitální analfabetismus (srov. DpC, čl. 368). Zde se ovšem zdá, že problém je ještě složitější. Kromě znalosti a umění přiměřeného užívání digitálních technologií je zapotřebí též poznávat a chápat jejich kontext (ekonomické zájmy velkých společností, mocenské pozadí...). F. Pasqualetti právem upozorňuje na důsledky analfabetismu kulturního (neznalost filozofie, politiky, historie). A proto je podle něj ještě aktuálnější výzvou pro výchovu a vzdělávání následující: uspět při budování takových postupů, které umožňují vytvářet zkušenosti hluboké, komplexní, dobré a krásné.³⁰

Pokus o (částečné závěrečné) zhodnocení

Pokoušet se o ucelené zhodnocení dokumentu by bylo již vzhledem k jeho rozsahu a obsahovému bohatství a dále k parametrům odborného článku cílem nespílitelným. Omezíme se tedy na několik bodů, jež jsou dle našeho přesvědčení významné přinejmenším z úhlu pohledu katechetiky. Direktorium 2020 představuje výrazný pokus vrátit do rovnováhy určité „odchylky“ či doplnit nedostatky direktoria z roku 1997 (nejednoznačné zařazení kategorie *proces evangelizace*,

28 Srov. *Redemptoris missio*, čl. 37 c.

29 Termín *digitální kultura* převzali autoři zřejmě s ohledem na jeho obecné rozšíření. F. Pasqualetti nicméně upozorňuje na zavádějící způsob chápání tohoto pojmu, protože přisuzuje technologii moc, kterou ve skutečnosti nemá: totiž rozhodovat se nezávisle na kontextu, v němž vznikla a jehož je součástí; srov. Fabio Pasqualetti, 'Il Direttorio per la catechesi 2020 e la cultura digitale', *Salesianum* LXXXII, (october-december 2020): 730.

30 Srov. Pasqualetti, 'Il Direttorio per la catechesi 2020 e la cultura digitale', 746.

zaměřené na křesťanskou iniciaci; opětovné umístění katecheze do epistemologického primátu křesťanské víry a doplnění, resp. posílení tématu křesťanského života). Nové direktorium kromě toho navrhuje teoreticko-praktickou předlohu katecheze, jež je zřejmě zacílena na nové docenění naléhavosti katechumenátního a mystagogického prvku. Na druhou stranu ovšem budí dojem, že úsilí o věrnost vůči *fides quae* ospravedlňuje určité upozadění, ne-li dokonce opomíjení jiných hodnotných dimenzí. Jako by se věřilo, že tohoto cíle lze dosáhnout jednostranným posílením teologické perspektivy, která vyzvedá princip pedagogie bezprostředně odvozené ze Zjevení, aniž by adekvátně akcentovala též pedagogiku, jež člověku pomáhá, aby byl schopen (dospět k) osobní odpovědi víry, již uskutečňuje jako její subjekt. Stručně formulováno: položením většího důrazu na *fides quae* namísto zdůraznění její vnitřní jednoty s *fides qua* působí direktorium dojmem určité nerovnováhy v oblasti dvou důležitých úkolů katecheze: (nejen) hlásat, ale i podporovat přijetí hlášeného, aby přineslo žádoucí plody.³¹

Nová verze direktoria je bezesporu aktuální vzhledem ke zpřesnění chápání identity katecheze, a sice minimálně ve dvojí rovině: opětovným potvrzením žádoucího rozlišování katecheze od výuky náboženství³² a „vymaněním“ katecheze z dosud převládajícího, nicméně již delší dobu nedostačujícího a překonaného pojetí „přípravy na svátosti“³³.

Tématu odlišnosti mezi katechezí a výukou náboženství se již od začátku třetího tisíciletí věnovali odborníci zejména v německy mluvících regionech Evropy. Zmínme alespoň Moniku Scheidler³⁴ či Rudolfa Englerta, který mj. aktuálně upozorňuje na neblahé tendence buď re-katechizovat výuku náboženství, nebo naopak přizpůsobovat katechezi standardům výuky (ve škole)³⁵. V ČR lze nalézt výklad odlišnosti obou forem služby slova již v příručce katechetiky z r. 2008.³⁶ A není bez zajímavosti, že k velmi podobným závěrům dospívá o několik let později i slovenský katechetik František Knapík.³⁷

V textu nového direktoria nacházíme na první pohled přehlednutelnou, ve skutečnosti ovšem důležitou změnu: nemluví se o katechezi dětí, mladých, dospělých... ale o katechezi „s“ (s dětmi, s mladými lidmi, s dospělými). Toto „společné postupování vpřed“ je ovšem třeba vzít skutečně vážně a důsledně v praxi. Dokážeme-li přijímat osoby mladé a (ještě více) dospělé, jež na jejich cestě víry doprovázíme, nikoliv jako adresáty, ale jako skutečně aktivní účastníky katecheze, začne se mnoho věcí vnímat objektivněji. Pastorační prostředí, charakteristická touto snahou postupovat důsledně společně, se mohou stát důležitým místem pro uskutečňování oněch kroků vpřed, po nichž volají autoři direktoria např. v komplexní a delikátní otázce inkulturace.³⁸

31 Srov. Luciano Meddi, 'Considerazioni sulla proposta catechistica del nuovo direttorio', *Salesianum* LXXXII, (october-december, 2020): 843–844; Carmelo Torcivia, *Teologia della catechesi* (Leuman-Torino: Elledici, 2016), 140–152.

32 Viz DpC, čl. 313: „Kde není rozlišení jasné, tam je nebezpečí, že obě ztratí svou vlastní identitu.“ Jedná se zřejmě o další připomenutí vzhledem ke konkrétním zkušenostem z pokračující regionální praxe, v níž tento požadavek zůstává někdy nepochopen, jindy bagatelizován až ignorován jako údajně zbytečný či nerealizovatelný z důvodu příliš velkých komplikací. Přetrvávání neuspokojivého stavu dokládá nedávný příspěvek Šefčíkové a Fojtíkové Roubalové: Veronika Šefčíková, Marcela Fojtíková Roubalová, 'Vztah výuky náboženství a katecheze z pohledu rodičů a vyučujících náboženství, katechetů', *Paidagogos* 2, #7 (aktualizováno 21. prosince 2020): 114–126. <http://www.paidagogos.net/issues/2020/2/article.php?id=7>.

33 DpC zdůrazňuje, že účelem katecheze není „připravit“ člověka, aby přijal s duchovním užitkem konkrétní svátost, ale to, aby dospěl k důvěrnému vztahu s Ježíšem až do té míry, že si osvojí mentalitu víry v souladu s evangeliem, zvolí Jeho styl života a přijme účast na Jeho poslání – srov. čl. 75 a 77.

34 Viz Monika Scheidler, 'Welche Kompetenzen können in der Katechese erworben werden?' in *Handbuch der Katechese*, eds. Angela Kaupp, Stephan Leimgruber, Monika Scheidler (Freiburg i. Br.: Herder, 2011), 131–135, zde zvl. 131–135.

35 Viz Rudolf Englert, 'Religiöse Bildung zwischen Rationalität und Emotionalität. Ein neuer Blick auf das Verhältnis der Lernorte Schule und Gemeinde', in *Christliche Katechese unter den Bedingungen der flüchtigen Moderne*, eds. Stefan Altmeyer, Gottfried Bitter, Reinhold Boschki (Stuttgart: Kohlhammer, 2016), 95–102, zde zvl. 96.

36 Viz Emilio Alberich, Ludvík Dřímál, *Katechetika* (Praha: Portál, 2008), 148–159.

37 František Knapík, *Nemôžeme nehovoriť. Obnovená tvár katechézy* (Ružomberok: Verbum, 2016), 135–145.

38 K tématu inkulturace se vyjadřuje papež František opakovaně, v nedávné době viz např. jeho projev k účastníkům XIV. synody biskupů dne 24. října 2015, citováno 20. dubna 2021 <https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/october/documents/papa->

Přes to, že a jak se autoři nového direktoria snaží vnímat společenské výzvy a naléhavost inkultu-
race, lze i v tomto dokumentu rozpoznat vůči kultuře jakousi (tradičně převládající) jednostran-
nost: Ke kultuře se dospívá de facto „až na konec“. Samotný fakt, že o katechezi uvažujeme uvnitř
procesu evangelizace, je bezesporu důležitý. Nicméně neměl by se obejít bez druhého, neméně
důležitého faktu, a sice že o katechezi je zapotřebí uvažovat *uvnitř* kultury. Kontext kultury je totiž
hermeneutickým „místem“ chápání víry. Vzhledem k tomu ovšem budí naše dosavadní přístupy
a postoje dojem určité rezervovanosti a obav vstoupit do kultury důsledně. Zdá se, že potřebuje-
me odvalu brát tento fakt na naší cestě mnohem vážněji.³⁹ Ať je nám inspirací a povzbuzením stále
hlubší chápání Božího zjevení v Ježíši Kristu, který při hlásání Božího království vycházel ihned
a naprosto samozřejmě z přirozených skutečností, které bezprostředně tvořily životní kontext
a zkušenosti jeho posluchačů.⁴⁰

Kontakt:**doc. Dr. Ludvík Dřímál, Th.D.**

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské výchovy
Univerzitní 244/22, 779 00 Olomouc
ludvik.drimal@upol.cz

francesco_20151024_sinodo-conclusioni-lavori.html; k tématu vztah katecheze a kultury viz např. R. Jared Staudt, 'Recovering Nature and Building Culture in Catechesis', *The Catechetical Review*, č. 7.2 (2021): 5–6.

39 Srov. Salvatore Currò, *Pastorale e catechesi dei giovani tra Sinodo e Direttorio 2020*. Videokonference na Papežské salesiánské univerzitě 14. prosince 2020, citováno 16. prosince 2020 <https://www.youtube.com/watch?v=5ZNPjXmI4m0>.

40 Srov. Caroline Farey, ed., *The Pedagogy of God* (Emmaus Road Publishing, 2011); Gesualdo Nosengo, *L'arte educativa di Gesù* (Torino: Elledici, 2006).